

กลยุทธ์การสอนสังคมศึกษาตามแนวทางการจัดการเรียนรู้ ตามแบบพุทธวิธี*

Strategy of Buddhist Teaching Social Studies follow Guidelines the Buddhist Teachings

สมทวน นามสีฐาน และ พระประพนธ์ จิตมโน (กุลภู)
Somkhuan Namseethan and Phra Pranom Thitamano (Gulphoo)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: Som_1205@hotmail.com

บทคัดย่อ

การสอนตามแนวพุทธวิธี เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย และสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่นำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในศตวรรษที่ 21 นี้ การสอนแบบพุทธวิธี ประกอบด้วย 9 วิธี ได้แก่ 1) วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย 2) วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา 3) วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา 4) วิธีสอนแบบอริยสัจสี่ 5) วิธีสอนแบบสืบสวน 6) วิธีสอนแบบไตรสิกขา 7) วิธีสอนแบบเบญจขันธ์ 8) วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ และ 9) วิธีสอนตามหลักพุทธศุทธ การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธี สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในแต่ละรูปแบบตามบริบทและสถานการณ์ของผู้เรียน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้เชิงกลยุทธ์ครูผู้สอนต้องมีทักษะในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ได้แก่ 1) มีอิสระที่จะเลือกสิ่งที่พอใจ แสดงความคิดเห็นและลักษณะเฉพาะของตนเอง 2) มีความต้องการดัดแปลงสิ่งต่างๆ ให้ตรงตามความพอใจของตนเอง 3) ตรวจสอบหาความจริงเบื้องหลัง 4) เป็นตัวของตัวเองและสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อรวมตัวกันเป็นองค์กร 5) ชอบความสนุกสนานและการละเล่นถือเป็นส่วนหนึ่งของงาน การเรียนรู้ และชีวิตทางสังคม 6) การร่วมมือและความสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของทุกกิจกรรม 7) ต้องการความเร็วในการสื่อสาร การหาข้อมูล และตอบคำถาม 8) สร้างนวัตกรรมต่อทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้แบบพุทธวิธี จึงเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งของการสอนสังคมศึกษาบูรณาควบคู่กับทักษะของครูผู้สอน เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายที่ต้องการภายใต้สภาพแวดล้อมของ

*ได้รับบทความ: 10 กันยายน 2561; แก้ไขบทความ: 22 กรกฎาคม 2562; ตอบรับตีพิมพ์: 11 ธันวาคม 2562

Received: September 10, 2018; Revised: July 22, 2019; Accepted: December 11, 2019

สังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกเพื่อหาโอกาสและข้อจำกัดและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็ง ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเหมาะสมความเป็นไปได้ และความสม่ำเสมอ โดยใช้การยืดหยุ่นตามสภาพแวดล้อมนั้นๆ อันจะเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: กลยุทธ์การสอนสังคมศึกษา; การจัดการเรียนรู้ตามแบบพุทธวิธี

Abstract

Buddhist teaching method the curriculum is diverse. And develop learners' achievement was. The teaching methods used widely in the 21st century. Buddhist teaching method consists of 9: 1) figurative approach; 2) teaching Catechism; 3) method drammasakachja; 4) teach the Four Noble Truths; 5) method of investigation; 6) method threefold; 7) approach benjakants; 8) teaching methods by creating faith and reflective thinking; 9) method taught by scholar. Buddhist learning management guidelines can be applied in different ways according to the context and circumstances of learners. Success factors of strategic learning. Teachers must have the skills to organize the learning process to students include: 1) the freedom to choose what pleases. Comments and their own unique style; 2) there needs to adapt things according to their own satisfaction; 3) determine the truth behind; 4) be yourself and interact with others to unite the organization; 5) enjoyed the fun and games are part of the job. Learning and social life; 6) cooperation and relations as part of activities; 7) to speed up communication. Finding information and answer questions; 8) innovation to everything in life.

So learning how Buddhism. It is a strategy of social integration, coupled with the teaching skills of teachers to contribute to the success or desired target environment of a society that is constantly changing by analyzing the external factors to identify opportunities and constraints and analyze the internal environment to identify weaknesses in the learning process to the right possibility and consistency by using a flexible environment that will result in the achievement of the learning experience.

Keywords: strategies for teaching social studies; learning in the pattern Buddhist

1. บทนำ

การศึกษามีบทบาทในการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ปัจจุบันสังคมโลกเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วการจัดการศึกษาหรือกระบวนการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทั้งตัวครูผู้สอนเองและตัวผู้เรียน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางของการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 5 ประการคือ 1) ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเองระเบียบวินัย และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) ผู้เรียน มีความรู้ความสามารถในการสื่อสารการคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการมีทักษะในการดำรงชีวิต 3) ผู้เรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขลักษณะนิสัย และรักการออกกำลังกายอยู่เสมอ 4) ผู้เรียนมีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองของโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ 5) ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม และมีจิตสาธารณะ (Ministry of Education, 2008 : 5)

ในศตวรรษที่ 21 การสอนสังคมศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นพื้นฐานของการศึกษาที่จะปลูกฝังคนในสังคมไทยให้พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีอยู่ร่วมกันอย่าง

สันติสุข ปราศจากการเบียดเบียนสังคมและสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยการนำกลยุทธ์ที่หลากหลายมาประยุกต์ใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบพุทธวิธี เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เกิดทักษะในการดำรงชีวิต ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้ต่อไป

2. กลยุทธ์การสอนสังคมศึกษา

1. ความหมายของกลยุทธ์ เป็นคำที่มีความหมายมาจากการสงคราม ซึ่งวัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ (Wongkietrat, 2005 : 16-18) ได้อธิบายว่า คำว่าstrategy มาจาก Strategos ในภาษากรีกที่เกิดจากคำว่า Stratos ซึ่งหมายถึง Army หรือกองทัพ ผสมกับคำว่า Agein ซึ่งหมายถึง Lead หรือ นำหน้าจึงทำให้นักวิชาการทางด้านการบริหารตีความหมายว่าLeading the total organization หรือการนำทางให้องค์กรโดยรวมซึ่งมีนัยทั้งเชิงจุดมุ่งหมายและวิธีการว่าต้องการอะไรให้สำเร็จ และทำอย่างไรโดยที่ถึงพร ทองใบ (Thongbai, 2002 : 2-4) ได้ให้ความหมายกลยุทธ์ไว้ 4 ประการว่ากลยุทธ์ คือ วิธีการดำเนินการที่มั่นใจได้ว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เป็นกลุ่มหรือชุดการตัดสินใจ (a set of decisions) ที่ประกอบด้วยปัจจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จในระยะยาวเป็นแผนรวมแผนสรุปหรือแผนบูรณาการผสมผสาน

ซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของขององค์กร และเป็นวิธีการที่องค์กรเลือกเพื่อจะดำเนินการจากจุดที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปยังจุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้

ไพโรจน์ ปิยะวงษ์วัฒนา (Piyawong wattana, 2014 : 20) อธิบายถึงการจัดการเชิงกลยุทธ์ ว่าเป็นการวางแผนและศึกษาภายนอกและภายในองค์กร รวมทั้งการตัดสินใจเกี่ยวกับทิศทางการดำเนินการขององค์กรที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด เพื่อให้การดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา มีลักษณะการบริหารที่กระทำเป็นเชิงรวม เป็นการวางแผนเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ นโยบายกลยุทธ์ และแผนงานหลักต่างๆ ที่เป็นแนวทางและเป้าหมายขององค์กร

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ (Pakkaswivat, 2001 : 9) กล่าวว่ากลยุทธ์หมายถึง การวิเคราะห์ภายนอกเพื่อพิจารณาหาโอกาส (Opportunity) และภัยอันตราย (Threat) ตลอดจนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเพื่อหาจุดอ่อน (Weakness) และจุดแข็ง (Strength) และวางแผน ผลประเสริฐ (Pholprasert, 2011 : 6) กล่าวว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นการบริหารอย่างมีระบบที่ต้องอาศัยวิสัยทัศน์ของผู้นำและอาศัยการวางแผนอย่างมีขั้นตอน โดยผ่านการตัดสินใจและการประเมินแล้วว่าเหมาะสมกับองค์กรและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงอันจะนำความสำเร็จมาสู่องค์กรได้โดยที่อุทิศ ขาวเขียว (Khawtheiyr, 2003 : 9) กล่าวว่า แผนกลยุทธ์เป็นเครื่องมือเพื่อช่วยชี้นำการบริหารขององค์กร ที่เกิดจากกระบวนการระดมสมองของ

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมีส่วนร่วมโดยยึดหลักการวิเคราะห์ให้ทราบสถานะแวดล้อม เพื่อชี้แนะเป้าประสงค์และกลยุทธ์ กลวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสถานะแวดล้อม และมีการจัดลำดับความสำคัญกลยุทธ์กลวิธี เพื่อการจัดสรรทรัพยากรการบริหารจากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า กลยุทธ์ หมายถึง การกำหนดวิธีการแนวทางปฏิบัติ แผนบูรณาการผสมผสานอย่างมีขั้นตอนการดำเนินการของหน่วยงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ มีวิธีการปฏิบัติที่หน่วยงานกำหนดขึ้นโดยผ่านการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งโอกาส และอุปสรรคของตนเอง ตามที่มุ่งหวังความสำเร็จในอนาคต ซึ่งทำให้หน่วยงานเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงกลยุทธ์

2. ปัจจัยความสำเร็จในการจัดการเชิงกลยุทธ์ ที่สำคัญที่สุดคือความรู้ความสามารถของผู้บริหารองค์กร ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (strategic leadership) เป็นความสามารถในการดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จโดยใช้กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการดำเนินงานที่ชัดเจนและเหมาะสม การสร้างแรงบันดาลใจให้แก่สมาชิกเพื่อให้เกิดความมุ่งมั่นในการทำงานจนบรรลุผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์และการใช้กระบวนการคิดและกระบวนการทำงานที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจสูงสุดเพื่อทำให้การดำเนินการบรรลุผลสำเร็จสูงสุดซึ่งชัยพัชร เลิศรักษ์เทวีกุล (Lertraktaveekul, 2014) กล่าวว่า การเป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ต้องมีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะสำคัญ 7 ประการคือ

2.1 ความสามารถในการกำหนดทิศทาง ผู้นำเชิงกลยุทธ์ต้องกำหนดทิศทางของ

องค์กรให้ชัดเจน มองภาพอนาคตองค์กรว่าในอีกห้าปีข้างหน้าองค์กรจะเป็นอะไร เดินไปในทิศทางไหน ผู้นำควรเปิดโอกาสให้เพื่อนร่วมงานได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเป้าหมายอนาคตและทิศทางขององค์กรด้วยเพราะจะทำให้ทุกคนมีความผูกพันกับเป้าหมายร่วมกัน

2.2 ความสามารถในการคิดเชิงกลยุทธ์ ผู้นำเชิงกลยุทธ์ต้องรอบรู้สถานการณ์ภายนอกองค์กร เข้าใจสภาวะของความต้องการของผู้รับบริการว่าเป็นช่วงขาขึ้นหรือขาลง รู้ทันความคิดความเคลื่อนไหวเพื่อปรับตัวและรับมือได้ทัน เข้าใจจุดแข็ง จุดอ่อนขององค์กรเพื่อหาทางเสริมจุดแข็งให้แข็งยิ่งขึ้นและหาทางขจัดจุดอ่อนที่สำคัญก่อน นอกจากนี้ ผู้นำเชิงกลยุทธ์ควรพัฒนาการคิดวิเคราะห์ (analytical thinking) การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (initiative thinking) การคิดที่เป็นระบบ (systems thinking) เพื่อจะได้มองเห็นทั้งภาพหรือสถานการณ์ต่างๆ ทั้งในมุมกว้างและมุมลึก

2.3 ความสามารถในการมองโอกาสมากกว่าปัญหาผู้นำเชิงกลยุทธ์ต้องมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับโอกาสมากกว่าปัญหา เพราะการจับจังหวะของโอกาสนอกจะเหมือนพลั้งที่ส่งผลให้องค์กรขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างรวดเร็วอย่างไรก็ตาม ผู้นำก็ไม่ควรละเลย ปกปิดหรือนั่งทับปัญหาเอาไว้ เพียงแต่การให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาจะเป็นการป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นเท่านั้น แต่ไม่อาจทำให้องค์กรพัฒนาเติบโตในระยะยาวได้

2.4 ความสามารถในการสื่อสาร ผู้นำเชิงกลยุทธ์ต้องสามารถสื่อสารแผนงานและ

ข้อมูลสำคัญให้เพื่อนร่วมงานทุกคนได้รับรู้และเข้าใจตรงกันโดยใช้เครื่องมือสื่อสารทุกรูปแบบ

2.5 ความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ ผู้นำเชิงกลยุทธ์ต้องเปิดโอกาสให้เพื่อนร่วมงานแสดงความคิดเห็นต่อแผนงาน ต้องรับฟังอย่างจริงจัง ต้องไม่สั่งการแต่ใช้วิธีการถามคำถามปลายเปิดเพื่อให้เพื่อนร่วมงานได้เรียนรู้ ได้คิดและแสดงความสามารถที่มีอยู่ ต้องกระตุ้นให้เพื่อนร่วมงานคิดหาทางแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง ต้องกล่าวชมเชยเพื่อนร่วมงานเสมอเมื่อทำงานสำเร็จและต้องสนับสนุนให้เพื่อนร่วมงานกล้าคิดนอกกรอบ กล้าทำสิ่งใหม่ๆ เพื่อความสำเร็จขององค์กรและพร้อมที่จะให้อภัยและเรียนรู้จากความผิดพลาดที่เกิดขึ้น

2.6 ความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่นและจริงใจ ผู้นำเชิงกลยุทธ์ต้องแสดงออกทั้งทางพฤติกรรมและการกระทำเพื่อให้เพื่อนร่วมงานมีความเชื่อมั่นและรู้สึกได้ถึงความจริงใจที่ผู้นำมีต่อพวกเขา เอาใจเขามาใส่ใจเรา เลิกใช้คำว่า “ฉัน” แต่ใช้คำว่า “เรา” รับผิดเมื่อเกิดความผิดพลาด ไม่โทษผู้อื่น และเมื่อเกิดความชอบความสำเร็จก็ยกความดีความชอบนี้ให้ลูกน้อง เป็นผู้เสียสละเป็นผู้ให้ตามคำสุภาษิตที่ว่า “ท่านต้องให้ความจริงใจกับผู้อื่นก่อน ท่านจึงจะได้รับความจริงใจนั้นกลับมา” นอกจากนี้ผู้นำควรส่งเสริมให้องค์กรเพื่อนร่วมงานได้เรียนรู้ พัฒนาและเติบโตไปพร้อมกับองค์กร

2.7 ความสามารถในการสร้างวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีม ผู้นำเชิงกลยุทธ์ต้องเข้าใจดีว่าการทำงานเป็นทีมเป็นหนทางสู่ความสำเร็จเพราะไม่มีใครคนใดคนหนึ่งที่จะเก่งไปหมดทุก

อย่าง ดังนั้น ผู้นำจึงต้องสร้างวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีมซึ่งนอกจากจะจัดกิจกรรมการทำงานเป็นทีมแล้ว ผู้นำเชิงกลยุทธ์ควรสนับสนุนให้เพื่อนร่วมงานทุกระดับชั้นได้ปฏิบัติงานร่วมกัน ช่วยเหลือกัน สื่อสารกันอย่างเปิดเผย แก้ไขปัญหาาร่วมกันให้อภัยกันให้กำลังใจกัน ไม่หาคนผิด แต่หาสาเหตุที่ผิดพลาด ที่สำคัญควรหาจังหวะโอกาสในการฉลองความสำเร็จร่วมกันเสมอๆ

3. ทักษะการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

การสร้างกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนมีความจำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้ ซึ่งการสอนสังคมศึกษา ประกอบด้วย 5 สารการเรียนรู้ ได้แก่ สารวิชาศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สารวิชาหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สารวิชาเศรษฐกิจศาสตร์ สารวิชาประวัติศาสตร์ และสารวิชาภูมิศาสตร์ (Ministry of Education, 2008 : 15-17) ดังนั้น ทักษะในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนของครูผู้สอน ได้แก่ 1) มีอิสระที่จะเลือกสิ่งที่พอใจ แสดงความคิดเห็นและลักษณะเฉพาะของตนเอง 2) มีความต้องการดัดแปลงสิ่งต่างๆ ให้ตรงตามความพอใจของตนเอง 3) ตรวจสอบหาความจริงเบื้องหลัง 4) เป็นตัวของตัวเองและสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อรวมตัวกันเป็นองค์กร 5) ชอบความสนุกสนานและการละเล่นถือเป็นส่วนหนึ่งของงาน การเรียนรู้และชีวิตทางสังคม 6) การร่วมมือและความสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของทุกกิจกรรม 7) ต้องการความเร็วในการสื่อสาร การหาข้อมูลและตอบคำถาม 8) สร้าง

นวัตกรรมต่อทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต นอกจากนี้ จำเป็นต้องเสริมด้วยการพัฒนาสมอง 5 ด้าน ได้แก่ สมองด้านวิชาและวินัย ด้านสังเคราะห์ ด้านสร้างสรรค์ ด้านเคารพให้เกียรติ และด้านจริยธรรม เพื่อให้เกิดมิติทางปัญญานอกจากนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสอดแทรกทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ในทุกวิชาแกนหลักประกอบด้วย

1. ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ครูผู้สอนต้องสอดแทรกทักษะด้านการเรียนรู้และการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา
2. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยี เนื่องจากปัจจุบันเป็นแห่งไอที ข้อมูลข่าวสาร ครูผู้สอนจำเป็นต้องใช้สื่อที่หลากหลายในการจัดกระบวนการเรียนรู้
3. ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ครูผู้สอนต้องสอดแทรกสาระสำคัญในการดำรงชีวิตและการทำงาน เช่น การปรับตัว ภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบ เป็นต้น

4. การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามแนวการสอนแบบพุทธวิธี

หลักการสอนตามแนวพุทธวิธีมุ่งเน้นที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูผู้สอนจะต้องรู้จักผู้เรียนเป็นอย่างดีเสียก่อนแล้ว ต้องจัดบรรยากาศในการเรียนรู้ จัดลำดับความยากง่ายของเนื้อหา ยืดหยุ่นนำเอาหลักจิตวิทยาในการสอนมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้นพอสรุปได้ว่ามี 3 ลักษณะ คือ 1) สอนแบบร้อยกรอง 2) ร้อยแก้ว 3) สอนแบบร้อยแก้วผสม

ร้อยกรอง ตัวอย่างคือพระสูตรที่มีคาถาไม่ใช้พุทธ (Voramettheesrisakul, et al., 2018 : 71-81) วิธีการสอนตามแนวพุทธวิธี มี 6 วิธี ดังต่อไปนี้ (khammani, 2005)

1. วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย หมายถึง การสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคนกับสัตว์หรือสิ่งของต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่ายชัดเจนและสมจริง ใช้วิธีบรรยาย อธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย จะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่นำมาเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยที่ชัดเจนและตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนในเรื่องนั้นๆ มากที่สุด

2. วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา หมายถึง การสอนที่ใช้การถาม-ตอบ ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน โดยผู้สอนจะเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ หรือผู้เรียนเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ เพราะในการตอบคำถามนี้ ผู้สอน จะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้ผู้เรียนช่วยกันตอบ เป็นวิธีทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะด้านปัญญา คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

3. วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา หมายถึง การสอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติตามหลักศีล 5 หรือการขาดหลักธรรมให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรม มีลักษณะการสนทนา 1) อภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ 2) ชักถามกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียน

กับครูผู้สอน โดยนักเรียนเป็นฝ่ายถามหรือฝ่ายตอบ สลับกัน หรือนักเรียนและครูผู้สอนสลับกันถาม-ตอบจนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ 3) ตั้งตัวแทนขึ้นซักถามกันระหว่างนักเรียนทั้งสองฝ่าย จนสรุปหลักธรรมได้วิธีการสอนแบบนี้เหมาะกับนักเรียนที่มีพื้นฐานความรู้พอสมควร และต้องการที่หาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น ใช้ได้ดีกับผู้เรียนจำนวนน้อยและมีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถามโต้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย และอธิบายได้ดีพอสมควร

4. วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทุกข์ ครูผู้สอนช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาศึกษาดูปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ด้วยความรอบครอบ และพยายามกำหนดขอบเขตของปัญหา ซึ่งนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้ 2) ขั้นตั้งสมมติฐานหรือขั้นสมุทัย ครูช่วยให้นักเรียนได้พิจารณาว่า สาเหตุของปัญหาที่ยกขึ้นมาตามขั้นที่ 1 มีอะไรบ้าง ในการแก้ไขปัญหานั้นนั้นจะต้องแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหานั้นๆ ในการแก้ปัญหา สามารถทำอะไรได้บ้าง กำหนดสิ่งที่จะกระทำเป็นข้อๆ 3) ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูลหรือขั้นนิโรธ ครูผู้สอนต้องให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในขั้นที่ 2 เมื่อทดลองแล้วต้องจดบันทึกเป็นข้อมูลเพื่อพิจารณาในขั้นต่อไป และ 4) ขั้นวิเคราะห์และสรุปผลหรือขั้นมรรคจากการทดลองกระทำด้วยตัวเองแล้วย่อมได้ผลออกมาให้เห็นชัด แก้ปัญหาได้แน่นอนแล้วและได้บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่เราต้องการแล้ววิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จดบันทึก

ไว้แล้ว ว่าจะทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาในขั้นที่ 1 สำเร็จ จากการวิเคราะห์จะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหาได้จริง เป็นแนวทางปฏิบัติและลงมือทำได้ อย่างเต็มที่

5. วิธีการสอนแบบสืบสวน สอบสวน ตามแนวพุทธศาสตร์ มีแนวคิดว่าการสืบสวน สอบสวน เป็นกระบวนการหาความจริง และวิธีแก้ปัญหาด้วยการตั้งคำถามในแนวกระบวนการ วิทยาศาสตร์ ทั้งทางโลกและทางธรรมโดยมี ขั้นตอน คือ 1) การเห็นปัญหา และการวิเคราะห์ ปัญหา 2) การเสนอเหตุแห่งปัญหาในรูปการ ตั้งสมมติฐาน 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล 4) การทดลอง สมมติฐานด้วยข้อมูลและ 5) การสรุปผล

6. วิธีสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ ประกอบด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นศีล (ศีลสิกขา) คือ การควบคุมให้ผู้เรียนอยู่ในกฎ ระเบียบวินัย ทั้งทางกายและวาจาให้อยู่ในสภาพ เรียบร้อยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียน 2) ขั้นสมาธิ (จิตตสิกขา) คือ การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุม สติให้ผู้เรียนรวบรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็น จุดเดียว ผู้เรียนตัดสิ่งรบกวนออกจากความคิดและ จิตใจ และ 3) ขั้นปัญญา (ปัญญาสิกขา) คือ ขั้นผู้เรียน ใช้สมาธิพลัง การมีจิตแน่วแน่ ทำความเข้าใจใน ปัญหา การหาเหตุของปัญหาเพื่อแก้ไขปัญหา พิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจ และแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาญาณ ขึ้นในตัวเอง มีโน้ตค้นในเรื่องนั้นๆ ได้ถูกต้องตาม ความเป็นจริง การสอนแบบไตรสิกขา มีความเชื่อ ว่า คนจะมีปัญญาเกิดจากการฝึกกำลังใจให้แน่วแน่ มีสมาธิ เมื่อทางกายควบคุมสติได้ จิตใจก็สงบช่วย

ให้กำลังความคิดดี เกิดปัญญารู้แจ้ง

7. วิธีสอนแบบเบญจขั้น คือการใช้หลัก ยึดมั่นถือมั่นในขั้น 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) กำหนดและ เสนอสิ่งเร้า (รูปขั้น) โดยครูผู้สอนกำหนดสิ่งเร้า เป็นสิ่งสัมผัสรับรู้แล้วเกิดอารมณ์ความรู้สึกใน สถานการณ์หลายๆ สถานการณ์ 2) รับรู้ (เวทนา ขั้น) ครูผู้สอนควบคุมการสัมผัสให้นักเรียนได้ สัมผัสด้วยอายตนะทั้ง 6 ให้ถูกช่องทางการรับรู้ อย่างแท้จริง และใช้คำถามแนะแนวทางการรับรู้ 3) วิเคราะห์เหตุผล และสังเคราะห์ความรู้สึก (สัญญาขั้น) ครูผู้สอนตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียนคิด แยกแยะ ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ใช้คำถามเพื่อให้ผู้เรียนสรุปความ รู้ลึกซึ้งขั้นต้นที่เกิดภายในจิตใจ 4) ตัดสินความดีงาม (สังขารขั้น) เป็นขั้นให้ผู้เรียนพิจารณาความผิด ความถูก ความดีงาม ความชั่วร้าย ความเหมาะสม ควรประพฤติ ไม่ควรประพฤติและ 5) ก่อเกิด อุปนิสัย หรือคุณธรรมฝังใจ (วิญญาณขั้น) เป็นขั้น ใช้คำถามเพื่อโน้มน้าความดีหรือความรู้สึกอันชอบ ธรรมเข้ามาไว้ในใจของตน เป็นคำถามให้ผู้เรียน ตอบโดยคำนึงถึงตนเองเป็นที่ตั้ง

8. วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ มี 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นนำการ สร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียน และบทเรียน การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม บุคลิก ภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง ครูกับศิษย์ การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ 2) ขั้นสอน ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียนหรือ เสนอหัวข้อเรื่องประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธี

การต่างๆ ครูผู้สอนแนะนำแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล นักเรียนฝึกรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการโดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และทักษะทางสังคม จัดกิจกรรมที่ปลูกเร้าให้เกิดการคิดวิธีต่างๆ ฝึกสรุปประเด็นข้อมูล ความรู้ และเปรียบเทียบประเมินค่าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ จัดเป็นทางเลือกและทางออกของการแก้ปัญหา ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจนั้นให้ประจักษ์จริง และ 3) ขั้นสรุป ครูผู้สอน และนักเรียนสังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขให้ปฏิบัติถูกต้อง อภิปรายและสอบถามข้อสงสัย สรุปผลการปฏิบัติ สรุปบทเรียน วัดและประเมินผล การสอนโดยการสร้างศรัทธาที่นักเรียน ครูผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีคิดโดยแยกคายนำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน ครูและนักเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นักเรียนได้มีโอกาสคิด แสดงออกปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

9. วิธีสอนตามหลักพุทธศักราชบวรณาการเรียนการสอนตามหลักพุทธศักราช มี 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การสร้างศรัทธา คือ การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียนการเสนอสิ่งเร้าและสร้างจูงใจใฝ่รู้ 2) การฝึกทักษะภาษาตามหลักพุทธศักราช ได้แก่ การฝึกหัดฟัง พูด อ่าน

เขียน (พหุสสุตา) การฝึกปรือมือเพื่อจับประเด็นสาระและจดจำ (ธตา) การฝึกฝน ฝึกการใช้ภาษาให้แคล่วคล่องชัดเจน (วจสา ปริจิตา) การฝึกคิดพิจารณาจนเข้าใจแจ่มแจ้ง (มนสานุเบกขิตา) คือ คิดจำแนกแยกแยะ คิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ คิดสรุปหลักการการฝึกสรุปประมวลความรู้เป็นหลักการด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้งและนำไปใช้ได้จริง (ทิฎฐิยา สุปุทธิวิทา) และ 3) การมองเห็นและประเมินของกัลยาณมิตร ได้แก่ การวัดและประเมินตนเองการวัดและประเมินโดยนักเรียนด้วยกัน การวัดและประเมินโดยครูผู้สอน การซ่อมเสริมและช่วยเหลือกันจนกัลยาณมิตรสรุปได้ว่า การสอนตามหลักพุทธศักราช เน้นการสร้างศรัทธาที่ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน เน้นการฝึกหัด ฝึกปรือ และฝึกฝน เน้นการฝึกคิดอย่างถูกต้องแยกคายและเน้นการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

5. สรุป

การสอนตามแนวทางพุทธวิธี เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มีความหลากหลาย และสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่นำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในศตวรรษที่ 21 นี้ ประกอบด้วย 9 วิธี ได้แก่ 1) วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย 2) วิธีสอนแบบปจฺฉาวิสัชนา 3) วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา 4) วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 5) วิธีสอนแบบสืบสวน 6) วิธีสอนแบบไตรสิกขา 7) วิธีสอนแบบเบญจขันธ์ 8) วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ และ 9) วิธีสอนตามหลักพุทธศักราชในการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางพุทธวิธี สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในแต่ละอย่างตามบริบทและสถานการณ์ของผู้เรียน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของ

การจัดการเรียนรู้เชิงกลยุทธ์ คุณลักษณะของครูต้องประกอบด้วย 8 ประการ คือ เชี่ยวชาญเนื้อหา มีทักษะในการใช้ ICT เป็นผู้สร้างสรรค์ความรู้ จัดกิจกรรมเชื่อมโยงเรียนรู้แบบร่วมมือ การสื่อสารที่ดี มีความคิดสร้างสรรค์ มีมุขิตา ความรัก ความปรารถนาและความห่วงใยในดั่งนั้น การสอนแบบพุทธวิธี จึงเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งของการสอนสังคมศึกษา เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมาย

ที่ต้องการ ภายใต้อสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกเพื่อหาโอกาสและข้อจำกัด และวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเหมาะสมความเป็นไปได้ และสม่าเสมอ โดยการยืดหยุ่นตามสภาพแวดล้อมนั้นๆ อันจะเกิดเป็นผลสัมฤทธิ์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง

References

- Khammani, T. (2005). *Teaching Patterns: Multiple Choice*. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Khawtheiyr, U. (2003). *Strategic Planning*. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Lertraktaveekul, C. (2014). *Strategic Leaders Source*. <http://deonetraining.com> (Accessed 1 December 2017),
- Ministry of Education. (2008). *Core Curriculum Basic Education 2008*. Bangkok : Cooperative Rallies of Thailand Limited,.
- Pakkaswiwat, S. (2001). *Strategic Management*. 5th edition. Bangkok : Amarin.
- Pholpraseth, W. (2011). *Strategic Management Concepts*. Nonthaburi : Sukhothai Thammathirat Open University.
- Piyawongwattana, P. (2014). *Strategic Management*. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Thongbai, K. (2002). *Concepts of Strategic Management in the teaching document Strategic Management in Public Sector, Volume 1*. Nonthaburi : Sukhothai Thammathirat Open University,
- VorametheeSrisakul, U., et al. (2018). Buddhist teaching methods. *Journal of Graduate MCU KhonKaen campus*, 5(1), 71-81.
- Wongkietrat, W. (2005). *Strategic Planning for Art. Excellence*. Bangkok : Inno Giant.